

KİTAP İNCELEMESİ

İNSAN HAKLARI ÜZERİNDE DİKKATE DEĞER ÇALIŞMALAR

Prof. Dr. Bülent Nuri ESEN

Prof. J. J. Cremona, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi hâkimlerindedir. Bu kez, birkaç formalık, küçük, ama öğretici bir kitap çıkarmış bulunuyor. Eser, insan haklarına ilişkin. Malta University Press'de basılmış.

Bilindiği gibi Malta devleti, kuruluşundan hemen sonra 1964 tarihli Anayasayı kabul etmişti. Malta Anayasasının IV. Bölümü «Kişinin Temel Hakları ve Hürriyetleri» başlığını taşır. Bu bölüm İngiliz Bill of Rights'ının genişletilmiş metni sayılabilir. Yaşama hakkı, kişi hürriyeti, konut dokunulmazlığı, mülk hürriyeti, vicdan hürriyeti, düşünceyi açıklama hürriyeti, toplantı ve dernek hürriyeti, sendika hürriyeti, gidip-gelme hürriyeti gibi temel haklar, metinde güvence altına alınmış bulunuyor. Bu konulardaki hükümler tertiplenirken Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden de geniş ölçüde esinlenilmiş olduğu anlaşılıyor.

Prof. Cremona'nın kitabını oluşturan belgeler, 1965 de Viyana'da toplanan İnsan Hakları Milletlerarası Kollokyumu dolayısıyla düzenlenmiş bir sergide yer almaktaydı. Profesör de kollokyumda kendi memleketi olan Malta'yı temsil etmekteydi. Cremona bütün dikkatini insan haklarının korunması üzerinde toplamıştır. Bu dikkatinin ürünü olan yedi tane tarihsel belgeyi yaptığı açıklamalar ile birlikte kitap haline getirmiş ve Human Rights Documentation in Malta'yı yayınlamıştır. Yazdığı sayfalar insan haklarının koruma bakımından Malta'da gösterdiği gelişmeyi de çiziyor. Eser koyduğu izahlı notlar Avrupa ölçüsünde de önemli görüldüğü için Avrupa Konseyi Sekreterliği bunları İngilizceden hem Fransızcaya hem de Almancaya çevirtmiş bulunuyor.

Eser bize, Britanya Birleşmiş Milletleri Topluluğunun bir üyesi bulunan Malta devletinin yalnız anayasal tarihini değil, ayrıca sosyal gelişmesini aydınlatıcı bilgiler getiriyor. Böylece, insan hakları üzerinde milli alanda yapılmış güzel bir araştırma örneği veriyor.

Prof. Cremona'nın araştırmasında Türk okuyucunun dikkatine çarpan, Malta ve Gozo adaları ahalisinin haklarını ilân eden 1802 tarihli bildiridir. Malta, o tarihte İngiltere Kralını kendine hükümdar diye kabullenmişti. 1802 Haklar Bildirisi'nde Halk Meclisi'nin kanun yapma ve vergi koyma yetkisi yanında fertlerin din hürriyetinden ve dinsel hoşgörüden, hayat, mülkiyet ve kişi hürriyeti haklarının korunmasından söz ediliyor. Bu görüşün Locke'dan esinlenmiş olduğunu söyleyebiliriz. Bundan başka, her türlü iktidarın yalnız kanundan çıktığı ve bir kimsenin ancak kanuna göre cezalandırılabileceği ilkeleri belirtmiş bulunuyor. Bildiri, hukuk üstünlüğünü ve *Nullum penae sine lege kuralını* saptıyor. Bu esaslar Osmanlı Türklerinde hayli zaman sonra 1839 da «Tanzimat Hattı Şerifi»nde ele alınmak istenecektir. Malta'nın 15 Haziran 1802 günlü Haklar Bildirisi'nde yer alan 8. ve 9. maddeler ise, sözünü ettiğimiz iki esası açıkça hükme bağlamıştır.

1814 tarihli iki belgeden biri, ceza mahkemesi kuruluşu ile ilgili olmakla beraber, işkence yasağına ve sanık haklarının korunmasına ilişkin prensipler getirmektedir. İkinci belge ise kişi hürriyetine dairdir. İdarî zabıta kurulmasına ilişkin bu belgede kişi hürriyeti güvence altına sokuluyor. Bu amaçla yaratılan kurum, *Habeas Corpus* olmuştur. Prof. Cremona'nın zaten bu konu ile ilgili olarak 1953 de yayınlanmış *The Writ of Habeas Corpus and Maltese Law* adlı bir makalesi vardır.

Dikkati çeken bir başka belge, kişilerin bağımsız ve tarafsız mahkeme önünde hak arama hürriyetleri hakkındaki belgedir. Bu da 1814 de çıkarılmıştır. Vatandaş, devletten davacı olabiliyor. 1854 tarihli Malta Ceza Kanununun 2. kısmı ceza yargılamaları usulüne ait hükümleri getirmişti. Bu hükümler arasında dürüst bir yargılama ile yargılanma hakkını sağlayanlar da vardı. Gerçekten, 1815 ten beri kurulmuş bulunan jüri usulü, dar bir alanda işlemekte iken geniş bir alana aktarılmıştı. Belgenin incelenmesinden anlıyoruz ki, Malta ceza sistemi İngiliz ceza sistemini izlemiş ve sanık çıkarından yana bir sistem olmuştur.

Hâkimler, ancak Temsilciler Meclisinin tam üye sayısının 3/4 çoğunluğunun oyu ile ve yetersiz olduklarının kanıtlanması halinde görevden uzaklaştırılabilir. Hâkimlerin ayhklarında indirim yapılamaz.

Malta'da 1839 da bir başka emirname çıkarılmış. Bu emirname basın hürriyetine ilişkin. Metin, sansürü yasaklıyor.

Profesörün boyca küçük, ama değerce büyük kitabına konu olan temel hak ve hürriyetler, bugüne doğru gelişmeleri gösteril-

mekle, belirli biçimde anlam kazanmaktadır. Gerçi temel hak ve hürriyetler, 1964 tarihli Malta Anayasası'nda ayrılan bölümdeki hükümler sayesinde modern anlayışla ele alınmış ve gerekli güvence- lere kavuşturulmuştur. Bununla beraber bugünkü durumu gereği gibi kavramak için Prof. Cremona'nın gerçek bir bilgi ile inceledi- ği tarihsel belgeler içindeki gelişmelere eğilmekte büyük yarar var- dır.

Bilgin meslekdaşımızı değerli araştırmasından ötürü kutlamak bizim için zevkli bir ödevdir.